

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 24, Sayı: 42, Temmuz-Aralık 2019

**KERÂHET VAKİTLERİNDE NAMAZ KILINMASI KONUSUNA
USÛLÎ YAKLAŞIM**

METHODOLOGICAL APPROACH TO PERFORM PRAYER IN THE KERÂHE
HOURS

Dr. Öğretim Üyesi Rifat YILDIZ

r.yildiz@alparslan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3126-7854

Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

Atıf@ Yıldız, Rifat. "Kerâhet Vakitlerinde Namaz Kılınması Konusuna Usûlî Yaklaşım". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2019):57-82.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 03 Eylül 2019 / 03 September 2019
Kabul Tarihi / Accepted : 09 Aralık 2019 / 09 December 2019
Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık 2019 / 15 December 2019
Sayı – Issue : 42
Sayfa / Pages : 57-82
DOI :10.30623/harranilahiyatdergisi.614729

Öz

Namaz İslam'ın temel ibadetlerinden biridir. Bu ibadetin Şâri' tarafından belirlenen sınırları, sahih olarak yerine getirilmesinin nasıllığı, fıkıh literatüründe önemli yer tutmaktadır. Birçok meselede olduğu gibi namaz vakitlerinin tespitinde fakihler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Fakihlerin farklı görüş belirttikleri meselelerden biri de namaz vakitleriyle ilintili kerâhet vakitleridir. Bu farklılıklar, bu konuda nakledilen rivayetlerin fakihlere ulaşım ulaşmamasından kaynaklanabildiği gibi bazen de rivayetleri yorumlarken fakihlerin esas aldıkları usûlî kaidelerden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı kerâhet vakitleriyle ilgili görüş farklılıklarını ve bunların dayandıkları usûlî esasların incelenmesi, fakihlerin bu konuda farklı hüküm verme nedenlerinin ortaya konması ve bu hükümlere varırken izlemiş oldukları yöntemleri tespit etmektir. Bu nedenle namaz vakitleri, namaz vakitlerini tayin eden rivayetler, bu rivayetlerin hamledildiği manalar ve bunun sonucunda fakihlerin vakitlerle ilgili ulaştıkları/vardıkları görüşler incelendi.

Anahtar Kelimeler: Namaz, Namaz Vakti, Kerâhet, Usul, Tahsis.

Abstract

The prayer is one of the basic worships of Islam. The framework of the boundaries determined by Shari of this worship, how to perform correctly has an important place in the fiqh literature. As in many issues, there are differences of opinion among the jurists in the determination of prayer times. One of the issues that the jurists set different views on is the prayer times related to kerâhet. These differences may arise from whether the narrations conveyed in this regard reach the jurists or sometimes they may arise from the procedural rules that the jurists take as a basis when interpreting the narrations. Therefore, the aim of this study is to examine the differences of opinion about the times of kerâhet t and the procedural principles on which they are based, to determine the reasons for different judgments of the jurists and to determine the methods they have followed in reaching these provisions. In the study, prayer times, narrations that determine the prayer times, the meaning of these narrations and the meaning of the jurisprudence of the jurists, the opinions about the times were examined.

Keywords: Prayer, PrayerTime, Kerâhet, Method, Tahsis.

Giriş

İslam'ın beş şartından biri olan/ kabul edilen namaz, imandan sonra üzerinde en fazla durulan mesele olmuştur. Namaz ibadetinin yerine getirilmesi Kur'an ve sünnette önemli bir şekilde emredilmiş (el-Bakara, 2/77; en-Nisa, 4/103; el-En'am, 6/72) mazeretsiz yerine getirmeyenler ise

kınanmıştır (en-Nisa, 4/142; Meryem, 19/59)¹ Bu nedenle namaz, mükellef açısından Allah ve Resulü'nün (s.a.v) emrettikleri şekilde ve tayin ettikleri vakitlerde yerine getirmek Allah'ın rızasını kazanmak için önemlidir/gereklidir. Namazın sahih olması onun hangi vakitlerde ve ne şekilde ifa edileceğinin bilinmesine bağlıdır. Bu açıdan kerâhet vakitleriyle ilgili gerekli bilgi sahibi olmak mükellefler için önem arz etmektedir.

“Kerâhet”, sözlükte “çirkin buldu, kötü gördü, istemedi; meşakkate katlandı, sıkıntı gördü, zorluk çekti” gibi anlamlara gelen “کره” “krh” fiilinin mastarlarından biridir.² Ayrıca caiz olmayan, yapılmaması istenen şeyleri de kapsar. Bu anlamıyla “kerâhet” kelimesi usûl-i fıkihta “Şâri'in yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan bir şekilde talep ettiği fiil” manasına kullanılan “mekruh” terimiyle aynı anlama gelmektedir. “Mekruh” kelimesi fakihler arasında farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu ifade genelde “haram kılınan (mahzûr)”, “tenzîhen yasaklanan”, “yasaklanmış olmasa da en uygun olanın terk edilmesi” ve “haram kılındığından şüphe ve tereddüt bulunan” anlamına gelmektedir.³ Fakihler dayandıkları usûl ve gözettikleri gayelere göre bu ifadeyi namaz vakitleriyle ilgili olarak “haram kılınan” anlamına gelecek şekilde kullandıkları gibi “tenzîhen yasaklanan” anlamında da kullanılmaktadırlar.⁴

Bu çalışmada namaz vakitleriyle ilgili gerekli bilgiler verildikten sonra namaz kılmanın yasaklandığı kerâhet vakitleriyle ilgili Sünni mezheplerin görüş ve delilleri incelenecektir. Daha sonra bu görüş ve deliller değerlendirilip varılan kanaat sonuç olarak sunulacaktır.

1. Namaz Vakitleri ve Yasaklı Vakitler

1. 1. Namaz Vakitleri

Kur'an kendine has üslûbuyla bazı namaz vakitlerini açık biçimde bazılarını da işaret yoluyla ifade etmiştir. Örnek olarak Kur'an sabah ve yatsı namazlarının adını zikrederken (en-Nur, 24/58) diğer vakitlereyse sadece işaret etmiştir. Ancak bu vakitlerin tayini Peygamber (s.a.s) tarafından yapılmıştır. Kur'an'ın namaz vakitlerine delâletleri için bazı müfessirler Rûm

¹ Buhârî, “Mevâkîtu's-sala”, 15.

² Ebû Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukrim b. Manzûr, “krh”, *Lisanu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sadr) 13:534-535.

³ Muhammed b. Muhammed Ebû Hamid el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ fi ilmi'l-usûl*, thk. Hamza b. Zühayr Hâfız, (Medine) 1: 215-216; eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcanî, *Kitâbu't-tarîfat*, (Beyrut: Dâru kütubi'l-ilmîyye, 1995-1416), 228.

⁴ Muhammed Emin b. Abidin, *Reddü'l-muhtar alâ'd-dürrü'l-muhtâr şerhi tenvirî'l-ebşâr*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavved, Özel Baskı, (Riyad: Daru alemlî'l-kütub, 2003-1423), 2: 30.

suresi 17 ve 18. Ayetlerinde yer alan “akşam vaktine eriştiğinizde” ibaresinin akşam ve yatsı namazlarına, “sabahladığınızda/sabah kalktığınızda” ifadesinin sabah namazına, “gündüzün sonunda/akşamüstü” deyiminin ikindi namazına ve “öğle vaktine ulaştığınızda” ifadesinin de öğle namazına işaret ettiğini söylemişlerdir.⁵ Bunun yanı sıra bazı müfessirler namazın farz kılındığı mi’rac olayından sonra inen İsrâ suresinin 78. ayetinde yer alan “dülûkü’ş-şems” ifadesinin öğle ve ikindiye, “gasaku’l-leyl” ifadesinin akşam ve yatsıyı, “kur’ânü’l-fecr” ibaresinin de sabah namazını ifade ettiğini söylemişlerdir.⁶

Bunun yanı sıra Hz. Peygamber’den gelen rivayetlerde, mi’rac hadisesini takip eden günlerde Cebrâil’in (a.s) Kâbe’de Hz. Peygamber’e imamlık yapmak suretiyle beş vakit namazı kıldırıldığı, her bir namazın başlangıç ve bitiş vakitlerini uygulamalarıyla gösterdiği ve bunları ayrıca sözlü olarak da açıkladığı kaydedilmiştir. Konuyla ilgili nakledilen hadiste İbn Abbâs (r.a) şunları söylemektedir: "Resûlullah (s.a.s) buyurdular ki: ‘Cibrîl (a.s) bana, Kâbe’de iki kez imamlık yaptı. Bunların ilkinde öğleyi, gölge ayakkabı bağı kadarken kıldı. Sonra, ikindiye her şey gölgesi kadarken kıldı. Sonra akşamı güneş battığı ve oruçlunun orucunu açtığı zaman kıldı. Sonra yatsıyı, ufuktaki aydınlık kaybolunca kıldı. Sonra sabahı şafak sökünce ve oruçluya yemek yasak olunca kıldı. İkincisinde öğleyi, dünkü ikindinin vaktinde her şeyin gölgesi kendisi kadar olunca kıldı. Sonra ikindiye, her şeyin gölgesi kendisinin iki katı olunca kıldı. Sonra akşamı, önceki vaktinde kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin üçte biri geçince kıldı. Sonra sabahı, gün ağarınca kıldı. Sonra Cibrîl (a.s) bana yönelip: ‘Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin (a.s) vaktidir. Namaz vakitleri de bu iki vakit arasında kalan zamandır!’ dedi.”⁷

Namaz vakitlerinin tespiti hususunda yukarıda zikredilen Cibrîl (a.s) hadisi önem arz ettiği gibi İslam’la yeni tanışan insanların namaz vakitlerinin tespitiyle ilgili Hz. Peygamber’e soru sormaları üzere onun da açıklama yapması da namaz vakitlerinin tespitinde büyük bir önem arz etmektedir.⁸ Zira konuyla ilgili aktarılan bu hadislerin delâletiyle namaz vakitlerinin

⁵ Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Bahru’l-muhît*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavved, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru kütübî’l-ilmîyye, Beyrut, 1993-1413), 7:161.

⁶ Ebû Hayyan, *Bahru’l-muhît*, 5: 68-69; Ebû Suud Muhammed b. Muhammed el-Amâdî, *İrşâdu’l-akl ilâ mezâyâ’l-Kur’ani’l-Kerim*, (Kahire: Daru’l-mushaf) 5:189.

⁷ Tirmizî, “Salât” 1; Ebû Dâvud, “Salât” 2; Müslim, “Mesâcid”, 176, 179.

⁸ Ebû Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî el-Endelüsî, *el-İstizkâr*, 1. Baskı, (Beyrut: el-Mektebetü’l-asriyye, 2012-1433), 1:28.

sınırları belirlenmiştir. Bu hadislerde geçen lafızların bir kısmının birden fazla anlama gelmesi ve rivayetlerde birtakım ifade farklılıklarının olması bazı namaz vakitleriyle ilgili detaylarda fakihler arasında az da olsa ihtilafa neden olmuştur. Ancak temel hususlarda fakihler ittifak etmişlerdir.

1. 2. Namaz Kılmanın Mekruh olduğu Vakitler

Fakihler, birçok konuda olduğu gibi namaz kılmanın mekruh görüldüğü vakitler hakkında da ihtilaf etmişlerdir. Fakihlerin kerâhet vakitleriyle ilgili ihtilaf ettikleri meselelerden biri kerâhet vakitlerinin tayini diğeri ise bu vakitlerde kılınması yasaklanan namazların türüdür. Fakihler güneş doğarken, güneş batarken ve sabah namazının farzı kılındıktan sonra güneş doğuncaya kadar, namaz kılmanın mekruh oluşu hususunda ittifak etmişlerdir. Bunun yanı sıra Mâlikîler, ikindi namazının farzından sonra da namaz kılmanın mekruh olduğunu ifade etmişlerdir. İmam Şâfiî de bu dört vakte ilaveten Cuma günü hariç diğer günlerin zevâl vaktinde de namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmiştir. Hanefiler de zevâl vaktinde ve ikindinin farzından sonra namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.⁹

Namaz vakitleriyle ilgili bu ihtilafların nedeni ise konuyla ilgili rivayet edilen hadislerin birbirleriyle çelişiyor olması yahut her mezhebin kendi sistematiği içinde haberlere yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Hanefiler, konuyla ilgili rivayet edilen âmm ifadelerin yer aldığı hadisleri sahih kabul etmekte ve bu haberleri tahsis eden rivayetleri şâz görüp kabul etmemektedirler. Malikîler de bunları tahsis eden rivayetler ve Medine ehlinin uygulamalarıyla bazı hususlarda çeliştiği için bu genel lafızları daraltmış ve bu yasakları bazı namazlarla sınırlandırmışlardır. Şafiîler de hem gelen rivayetlerden daha genel bir kaideyi ifade eden Allah'ı anmak için zaman ve mekân olarak belirli bir sınırlamanın olamayacağını ifade eden (Tâhâ, 20/14) ayetini delil göstererek hem de ilgili hadisleri tahsis eden konuyla ilgili haberleri aktararak kerâhet vaktinde kılınması uygun olmayan namazlar hususunda kendi görüşlerini ifade etmişlerdir. Yasakla ilgili hadislerin yanı sıra bu vakitlerde namaz kılınabileceğini bildiren başka hadislerin bulunması ya da konuyla ilgili Medinelilerin uygulamalarının olması konunun farklı değerlendirilmesine yol açmıştır.

1. 3. Namazın Sebepleri

Namaz vakitleri namazların ifası açısından önemli bir yere sahiptirler. Belirli bir farz namazın yahut sünnet namazın mükellef açısından farziyeti ya da sünnet oluşu bu vakitlere göre belirlenmektedir. Yani nafiler dışında

⁹ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-Muktesid*, 6. Baskı, (Dâru'l-marife, 1982-1402), 1:101-102.

kalan namazların farziyeti veya sünnetliği ancak vaktin girmiş olmasıyla oluşur. Vakti gelmeyen hiçbir namaz mükellef açısından bir sorumluluk oluşturmaz. Bu nedenle vakit, namaz sorumluluğunun sebebi durumundadır. Sebep gerçekleşmediği sürece sorumluluk oluşmaz.¹⁰ Ayrıca Şâri' tarafından bazı vakitlerde değişik nedenlerle namaz kılınması uygun görülmemiştir.¹¹ Dolayısıyla namaz vakitlerinin tespiti mükellef açısından bilinmesi gereken önemli bir husustur.

1. 4. Kerâhet Vakitleri

Konuyla ilgili nakledilen rivayetlere göre gün içerisinde beş vakit "kerâhet vakitleri/mekrûh vakitler" olarak değerlendirilmiştir. Bu vakitlerin ilki güneşin doğumundan yaklaşık bir mızrak boyu yükselinceye kadarki süreye tekabül etmektedir ki bu da yaklaşık 40-45 dakikalık bir süredir. İkincisi de gün ortasında güneşin yükselip de gökyüzünün tam tepe noktasına geldiği yani zevâl vaktinin olduğu zamandır ki bu kısa bir süreye karşılık gelmektedir. Üçüncüsü ise ikinci vaktinden sonra güneşin sararmasından ve gözleri kamaştırıramaz bir duruma gelmesinden itibaren güneşin batımı zamanına kadar olan süredir. Kerâhet vakitlerinin dördüncüsü ise sabah vaktinin farz namazı kılındıktan sonra güneşin doğacağı zamana kadar geçen vakittir. Bu vakitlerin sonuncusu da ikinci namazı ifa edildikten sonra güneşin batmasına kadar geçen süredir.¹²

Hanefilere göre ilk üç kerâhet vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vacib olan namazlar, ne de önceden hazırlanmış bir cenaze namazı kılınabilir; ne de önceden okunmuş bir secde ayeti için tilâvet secdesi yapılabilir. Hanefilere göre zikri geçen namazlar kılınsa da daha sonra iade edilmesi gerekir.¹³ Cumhura göre kerâhet vakitlerinde nafie namazı kılmak mekruhtur. Fakat farz, kaza ve bazı sünnet namazları kılmakta bir beis bulunmamaktadır. Bu vakitlerde kılınan farz, kaza ve sünnet namazları iade etmeye gerek yoktur.

2. Kerâhet Vakitleriyle İlgili Mezheplerin Delilleri ve Görüşleri

Fakihler, kerâhet vakitlerinin tespitinde nakledilen farklı rivayetleri, kendi usulleri açısından değerlendirdiklerinden konuyla ilgili birbirinden farklı görüşlere ulaşmışlardır/varmışlardır. Çalışmanın bu bölümünde

¹⁰ Muhammed Ebû Zehra, *Usûli'l-fıkıh*, (Dâru'l-fikri'l-Arabî), 56.

¹¹ Buhârî, "Mevâkîtu's-sala", 30.

¹² Buhârî, "Mevâkîtu's-sala", 30; Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Kitâbu'l-mecmû şerhu'l-mühezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutiî, (Cidde: Mektebetü'l-irşâd), 4:75-77.

¹³ Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitabu'l-asl* (el-Mebsût), 1. Baskı, (Beyrut: Âlemü'l-kütub, 1990-1410), 1:149-150.

mezheplerin kerâhet vakitleriyle ilgili görüşleri ve bu farklı görüşleri ileri sürmelerine/bildirmelerine yol açan deliller tartışılacak/incelenecektir.

2. 1. Hanefîlerin Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Deliller

Yukarıda da değindiğimiz gibi Hanefilere göre güneşin doğuşu, batışı ve zevâl vakitlerinde namaz kılmak sahih değildir. Ancak günün kılınmayan ikinci namazı güneşin batışına doğru kılınabilir. Bu vakitlerde vacip olan tilavet secdesi yapılamayacağı gibi cenaze namazı, adak namazı gibi bu vakitlerin dışında kılınabilen, kılınması zorunlu olan namazlar da kılınmaz. Ayrıca sabah ve ikinci namazlarının farzları kılındıktan sonra da sabahın sünneti hariç sünnet/tatavvu' cinsinden olan namazları kılmak bu vakitlerde mekruhtur. Tatavvu' olmayıp vacip, farz ve kaza olan namazların bu vakitlerde kılınmalarında bir beis olmadığı gibi bu vakitlerde tilavet secdesi de yapılabilir. Bu vakitlerin dışında vaktin kendisinden kaynaklanmayan bazı kerâhet durumları/vakitleri de bulunmaktadır. Nitekim imam minberde hutbe okurken hutbe dinleme dışında başka bir şeyle meşgul olduğu ve akşam namazının farzından önce de namazın kılınışının gecikmesine sebep olacağı için bu durumlarda namaz kılmak Hanefilere göre mekruhtur.¹⁴ Ebû Yusuf (ö. 182/798) zevâl vaktinin kerâheti hususunda mezhep içinde farklı bir görüş ileri sürmektedir. Ona göre zevâl vaktiyle ilgili kerâhet, Cuma günü için söz konusu değildir. Yani ona göre Cuma günü zevâl vaktinde nafîle ibadette bulunmakta bir sakınca bulunmamaktadır. Ebu Yusuf'un bu görüşü cumhurun bu konudaki görüşüyle örtüşmektedir. İbn Abidin (ö. 1252/1836) de bu görüşün bazı Hanefî fakihler tarafından tercih edildiğini nakletmektedir.¹⁵

Kerâhet vakitleriyle ilgili Hanefîler temel olarak şu rivayetleri kendilerine delil olarak getirmektedirler. Bunlardan biri Ukbe b. Amir'in (ö. 58/678) (r.a) rivayet ettiği şu hadistir: "Üç vakit vardır ki Hz. Peygamber (s.a.s) bizleri o vakitlerde namaz kılmaktan ve cenaze defnetmekten/(namazı kılmaktan) menetti. Bu vakitler, güneşin doğuşundan yükselmesine kadar olan vakit, güneşin zevâlinde (tam tepedeyken) batıya doğru meyiletmesine kadarki vakit ve batmaya doğru yönelmesinden batımına kadarki vakittir."¹⁶ Bu hadisin genel ifadesine göre Hanefîler güneşin doğuşu sırasında beyazlaşınca kadarki sürede ve zevâl

¹⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitabu'l-asi*, 1: 149-150.

¹⁵ Şemsuddîn es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-marife), 1:151; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, 2: 31-32.

¹⁶ Müslim, "Salat", 51; Ebû Dâvud, "Cenâiz", 50-51; Nesâî, "Mevâkît", 31; İbn Mâce, "Cenâiz", 30; Tirmizî, "Cenâiz", 41.

vaktinde hiçbir namazın kılınmayacağı ileri sürmekte, kılınması halinde batıl olacağını iddia etmektedirler. Ayrıca güneşin batımı sırasında sadece o günün henüz kılınmayan ikindi namazının kılınabileceği başka bir namazın kılınmayacağı görüşünü ileri sürmektedirler.¹⁷

Ayrıca bu hadise ek olarak güneşin doğuşu-batışı ve zevâl vaktinin durumuyla ilgili olarak da Sunabihi'nin (ö. ?) şu rivayetini delil olarak getirmektedirler: "Resulullah (s.a.s) güneşin doğuşu sırasında namaz kılmayı nehyetti ve şöyle buyurdu: 'Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu bulunarak doğar. Sanki şeytan bu vakitte güneşi ona ibadet edenlerin gözünde süslü gösterir ve onlar da güneşe secde ederler. Yükseldiği zaman ondan ayrılır. Sonra tepe noktasına geldiği zaman o (boynuz) yine ona yaklaşır sonra batı tarafına yöneldiğinde tekrar ondan ayrılır. Sonra güneş batmaya yüz tuttuğunda o (boynuz) tekrar ona yaklaşır, battığı zaman yine ondan ayrılır. Bu vakitlerde namaz kılmayın!"¹⁸ Bu rivayete dayanarak Hanefiler hadiste bahsi geçen vakitlerde güneşe tapanlara benzeme riskinden kaçınma maksadıyla bu vakitlerde namaz kılmayı uygun görmezler.

Konuyla ilgili dayandıkları bir diğer delil de Amr b. Anbese'in (r.a) (ö. ?) meseleyle ilgili rivayetidir. Amr b. Anbese şöyle diyor: "Resulullah'a (s.a.s) gece ve gündüz vakitlerinde namaz kılınmayan vakitler var mıdır? diye sordum. O da bana şöyle buyurdu: Akşam namazını kıldıktan sonra sabah namazını kılincaya kadarki sürede kılınan namaz makbuldür. Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar namaz kılma! Daha sonra zevâl vaktine kadar kılınan namaz makbuldür. Zevâl vaktinde namaz kılma! Çünkü o vakitte cehennem hararetlenir/azar. Sonra ikindiye kılincaya kadar namaz kılmak makbuldür. İkindiyi kıldıktan sonra güneş batıncaya değin namaz kılma!"¹⁹

Yukarıda zikrettiğimiz hadislerle dayanarak Hanefiler güneş doğarken ve batarken, zevâl vakti, sabah ve ikindi namazlarının farzını kıldıktan sonra hiçbir nafîle namazın kılınmayacağı görüşünü benimserler. Ayrıca güneş doğarken yükselinceye kadar ve zevâl vaktinde, farz veya nafîle olsun hiçbir namazın kılınmayacağı, güneş batmak üzereyken sahih bir rivayetten dolayı sadece o günün henüz kılınmamış olan ikindi namazının kılınabileceğini, başka bir namazın kılınmayacağını iddia ederler. Onlara

¹⁷ Şeybânî, *Asl*, 1: 149-150

¹⁸ Muvatta', "Kur'an", 44; Nesâî, "Mevâkît", 31; İbn Mâce, "İkâmeti's-sala ve sünnetu fihâ", 148.

¹⁹ Serahsî, *Mebûât*, 1:151.

göre cenaze namazı ve tilavet secdesi de aynı hükümlere tabi olduğundan güneş doğarken ve batmak üzereyken ve de zevâl vaktinde ifa edilemezler.²⁰ Yalnız Hanefilerden İmam Ebû Yusuf'a göre Cuma günü zevâl vaktinde nafile namazı kılınması caizdir.²¹

Hanefilerden Serahsî (ö. 483/1090) diğer mezhep fakihleri tarafından delil olarak kullanılan ve yukarıda geçen hadisleri tahsis eden rivayetlerin şâz olduğunu ve meşhur rivayetleri tahsis edemeyeceği görüşünü ileri sürer. Ayrıca Hanefiler, Hz. Peygamber'in Hayber seferi dönüşünde yaşanan olayı kendi anlayışlarına göre yorumlayarak tahsis deliline karşı itiraz etmektedirler. Şöyle ki "Hz. Peygamber Hayber seferi dönüşü gece yarısı dinlenmek için bir vadide konaklamış. Hz. Peygamber 'Kim bizi namaza uyandırmak için bekleyecek?' demiş. Bunun üzerine Bilal (r.a) 'ben' demişti. Bunun üzerine Bilal (r.a) beklemeye başlamış fakat onlar uyuduktan sonra Bilal de (r.a) uyuya kalmıştı. Onları ancak güneşin sıcaklığı uyandırabilmişti. (Başka bir rivayete göre uyandıklarında güneş doğmak üzereydi.) Hz. Peygamber namazı kaçırdığından dolayı ürkmüştü. Hz. Peygamber Bilal'e (r.a) 'Bize verdiğin söz nerde, niye bizi uyandırmadın?' diye seslenmiş. Bilal de (r.a) : 'Ya Resulallah! Seni uyutan beni de uyuttu.' diye cevap vermişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber de 'Ruhlarımız Allah'ın elindedir.' demiş. Sonra vadiden çıkmaları için emretmiş ve yola koyulmuşlar. Vadiden çıktıktan sonra Hz. Peygamber konaklamalarını istemiş. Abdest aldıktan sonra Bilal (r.a) ezan okumuş, Hz. Peygamber de sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra onlarla beraber cemaatle sabah namazının farzını kaza olarak kılmıştır. Namazı kıldıktan sonra Hz. Peygamber: "Kim namaz kılmayı unutursa hatırladığında kılsın. Çünkü Allah şöyle buyuruyor: "Beni anmak için namaz kıl."²² Serahsî bu hadisi kendi görüşlerine uygun olarak/düşecek şekilde tevil ederek şöyle demektedir: Hz. Peygamber sabah namazını uyanır uyanmaz kaza etmeyip kerâhet vaktinin çıkması için bir süre beklemiş kerâhet vakti çıkınca da namazı kaza etmiştir. Eğer durum aksi şekilde olsaydı Hz. Peygamber namazı geciktirmez uyandıktan hemen sonra kılardı.²³

2. 2. Malikilerin Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Deliller

Malikilere göre rivayetlerde belirtilen yasak; sünnet, nafile ve tatavvu' namazlarla ilgili olup farz ve kaza namazları kapsamamaktadır. Ayrıca Cuma

²⁰ Şeybânî, *Asl*, 1: 149-150; Serahsî, *Mebûsât*, 1: 150-153.

²¹ Serahsî, *Mebûsât*, 1: 151.

²² Muvatta', "Vükûti's-salat", 25.

²³ Serahsî, *Mebûsât*, 1: 151-152.

olsun Cuma'nın dışındaki diğer günler olsun istiva vaktinde namaz kılmakta bir beis yoktur. Sabah ve ikindi namazlarının farzları kılındıktan sonra güneş doğuncaya yahut batıncaya kadar nafil namazı kılınmaz. Tilavet secdesi sünnet kabul edildiğinden onlara göre kerâhet vakitlerinde tilavet secdesi yapmak da doğru değildir. Ayrıca Kâbe'yi tavafta bulunan kişinin de kerâhet vakitlerinde tavaf namazını kılması doğru olmayıp tehir etmesi daha uygundur.²⁴

İmam Mâlik (ö. 179/795), kerâhet vakitleriyle ilgili birçok rivayetle birlikte tâbîinden olan Sunabihî'nin mürsel olarak rivayet ettiği, daha önce aktardığımız hadisi nakletmektedir: "Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdular: "Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu bulunarak doğar. Sanki şeytan bu vakitte güneşi ona ibadet edenlerin gözünde süslü gösterir ve onlar da güneşe secde ederler. Yükseldiği zaman ondan ayrılır. Sonra tepe noktasına geldiği zaman o (boynuz) yine ona yaklaşır sonra batı tarafına yöneldiğinde tekrar ondan ayrılır. Sonra güneş batmaya yüz tuttuğunda o (boynuz) tekrar ona yaklaşır, battığı zaman yine ondan ayrılır. Bu vakitlerde namaz kılmayın!" İmam Mâlik bu rivayete ve konuyla ilgili rivayet ettiği diğer hadislere dayanarak güneş doğarken ve batarken farz ve kaza namazları dışında sünnet ve nafil namaz kılmanın caiz olmadığını söylemekte ve zevâl vaktini bu yasağın dışında tutmaktadır. İbnü'l-Kasım'ın (ö. 191/806) aktardığına göre İmam Mâlik Cuma olsun diğer günler olsun zevâl vaktinde namaz kılmayı kerih görmemektedir.²⁵ Zevâl vaktini diğerlerinden istisna etmesinin dayanağı ise Medine ehlinin amelinin dayanağını oluşturan Hz. Ömer dönemindeki uygulamayla ilgili rivayettir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) dönemindeki uygulamayla ilgili şunları aktarmaktadır: "Hz. Ömer zamanında insanlar Cuma günleri, Ömer (r.a) evden çıkıp mescide gelinceye kadar namaz kılarlardı. Bilinen odur ki Ömer (r.a) zevâlden sonra evden çıkardı. Zira caminin batı duvarı dibine bir kilim serilirdi. Duvarın gölgesi kilimin tamamını kaplayınca Ömer (r.a) çıkagelirdi."²⁶

Malikiler kerâhet vakitlerinin tahsisıyla ilgili Medine ehlinin uygulamalarına ve konuyla ilgili rivayet edilen diğer hadislere dayanmaktadırlar. Nitekim bu rivayetlerden biri de İmam Mâlik'in aktardığı: "Kim kılmadığı bir namazı hatırlarsa hatırına geldiği vakit onu kılsın."²⁷

²⁴ Sahnun b. Saîd et-Tenûhî, *Müdevvenetü'l-kübra*, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, 1994-1415) 1: 215, 264; İbn Abdilber, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medineti'l-Mâlikî*, 2. Baskı, (Beyrut: Dâru kütubi'l-ilmîyye, 1992-1413) 36-37, 53; İstizkâr, 1: 99-103.

²⁵ İbn Abdülber, *et-Temhîd limâ fi'l-muvatta' mine'l-meâni ve'l-esânid*, 4:17.

²⁶ İbn Abdilber, *İstizkâr*, 1: 44,81

²⁷ Muvatta', "Vukûtu's-sala", 25-26.

hadisidir. Bu hadise göre hatırlanan vakit kılınmayan namazın vakti kabul edilmiş ve hangi vakitte olursa olsun fark etmez unutulmuş veyahut kılınmayan namaz hatırlanan vakitte geciktirilmeden kılınmalıdır.²⁸ Ayrıca daha önce aktardığımız, bir sefer dönüşünde Hz. Peygamber'in ve sahâbîlerin gece uyuyup güneş doğuncaya kadar uyanamadıkları hadiseyle ilgili rivayet edilen hadisin sonunda aktarılan "Kim namaz kılmayı unutursa hatırladığında kılın! Çünkü Allah Kitabında şöyle buyuruyor: 'Beni anmak için namaz kıl!'" ifadesine dayanarak yasağın kaza ve farz namazları kapsamadığını söylemiştir.²⁹

2. 3. Şafiîlerin Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandığı Deliller

Şafiîlere göre kerâhet vakti olarak belirtilen vakitlerde sadece nafîle namazları kılınmaz. Farz, kaza, sünnet ve tahiyetü'l-mescid, tavaf namazı gibi bir sebebe bağlı olarak kılınan namazlar kerâhet vaktinde kılınabilir. Ayrıca Şafiîler kerâhet vakitleriyle ilgili yasağın harem bölgesi için geçerli olmadığını ve Cuma gününün zevâlinin de bu yasak kapsamında bulunmadığını söylerler.³⁰

İmam Şâfiî (ö. 204/820), namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerle ilgili şu hadisleri nakletmektedir. Bunların ilki Ebû Hureyre'nin (r.a) Hz. Peygamber'den aktardığı şu hadistir: "Resulullah (s.a.s) ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar ve sabah namazından sonra da güneş doğuncaya kadar namaz kılmaktan nehyetti."³¹ İmam Şâfiî'nin konuyla ilgili aktardığı bir diğer hadis de İbn Ömer'in (r.a) meseleyle ilgili rivayetidir: "Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: 'Sizden hiç biri güneşin doğuşu ve batışı sırasında namaz kılmaya niyetlenmesin/göz dikmesin!'"³² Kerâhet vakitleriyle ilgili aktardığı bir başka rivayet de Sunabihî'nin yukarıda aktardığımız hadisin farklı bir tariki dir/varyantıdır: "Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: 'Güneş beraberinde şeytan boynuzu bulunduğu halde doğar. Güneş yükselince ondan ayrılır. Sonra istiva vakti girince onunla beraber olur. İstiva vakti geçince ondan ayrılır. Güneş batmaya yüz tutunca onunla

²⁸ Sahnûn, *Müdevvene*, 1: 215; İbn Abdilber, *Kâfi*, 36-37.

²⁹ Sahnûn, *Müdevvene*, 1: 215.

³⁰ Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi İmam el-Şâfiî*, 1. Baskı, (Beyrut: ed-Dârü'ş-Şâmiyye, 1996-1416), 1: 305-308 ; Şemsuddin Muhammed b. el-Hatîb eş-Şirbinî, *Muğniü'l-muhtâc ilâ marifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, 1. Baskı, (Beyrut: Dârü'l-marife, 1997-1418) 1: 199-202.

³¹ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, 1. Baskı, (el-Mansûra: Dârü'l-vefâ, 2001-1422), 1: 144; Muvatta', "Kur'an", 48; Müslim, "Salati'l-müsâfirîn", 285.

³² Şâfiî, *Ümm*, 1: 144; Muvatta', "Kur'an", 47; Müslim, "Salati'l-müsâfirîn", 285.

beraber olur. Güneş batınca ondan ayrılır. Resulullah (s.a.s) bu vakitlerde namaz kılmaktan nehyetti.”³³

İmam Şâfiî, konuyla ilgili bu rivayetleri aktardıktan sonra hadislerin delâletlerini tespit hususunda şunları söyler: “Hz. Peygamber’in bu vakitlerde namaz kılınmasını yasaklaması iki ihtimalden biriyle olmuş olabilir. Bunlardan biri ve en genel ihtimal, unutmama veya uykudan uyanamama nedeniyle kılınamamış farz namazların veyahut herhangi bir sebepten dolayı zorunlu hale gelen namazların tümünü kapsamış olma ihtimalidir. Bu durumda hiç kimse bu vakitlerde namaz kılamaz. Kılrsa da vakit girmeden önce kılınan namazlarda olduğu gibi bu kılış ondan sorumluluğu düşürmez.”³⁴

Diğer bir ihtimal de bu yasakla kastedilen namazların tümü değil bir kısmıdır. İmam Şâfiî’ye göre bu konuda namazlar birbirinden iki açıdan/yönden ayrılmaktadır. Bunlardan biri farz olup hiçbir Müslüman’ın vaktinde terk etmemesi gereken namazlardır. Şayet vaktinde kılamayıp terk ederse bunları sonradan kaza etmesi gerekir. Diğeri ise zorunlu olmayıp yerine getirilmesiyle Allah’a yaklaşılacak olan namazlardır.

İmam Şâfiî’ye göre nakledilen rivayetler bahsi geçen iki ihtimale açık olması nedeniyle ilim ehli kimselerin bu rivayetlerin delâletlerini âmm üzere değil de has üzere yorumlaması gerekir. Âlimlerin bu ifadeleri has değil de âmm üzere yorumlayabilmeleri ya Resulullah’ın (s.a.s) sünnetinin veya onun sünnetine muhalif bir uygulama üzere birleşmeleri mümkün olmayan Müslüman âlimlerin icmânının delâletiyle ancak olabilir. Ona göre, Hz. Peygamber’den gelen bir rivayet olmadan veya Müslüman âlimlerin icma bulunmadan Hz. Peygamber’in hadislerinin âmm değil de has, zâhir değil de bâtın olarak yorumlanması doğru olmaz. Şâfiî’ye göre fakihlerin nasları delâletin geliş şekline göre yorumlamaları ve bu iki hususta da sünnete ve icmâya uymaları gerekir.

İmam Şâfiî, daha sonra yukarıda geçen genel anlamlı hadisleri tahsis eden ve zahir anlamlarını açıklayan/kayıtlayan, meseleyle ilgili rivayetleri nakleder. Bu rivayetlerden biri Ebû Hureyre’nin (r.a) şu hadisidir: “Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: Kim güneş doğmadan sabah namazının bir rekâtını kılsa sabah namazının vaktine yetişmiştir. Kim de güneş batmadan

³³ Şâfiî, *Ümm*, 1: 145.

³⁴ Şâfiî, *Ümm*, 1: 145.

önce ikinci namazının bir rekâtını kılsa ikinci namazının vaktine yetişmiştir.”³⁵

İmam Şâfiî bu hadisi yorumlarken şöyle söylemektedir: “Konuyla ilgili ulaşılan bilgiye göre güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtının kılınıp ikinci rekâtının da güneş doğduktan sonra kılınması ve ikinci namazının da bir rekâtının güneş batmadan diğer rekâtlarının da güneş battıktan sonra ifasıyla, bu iki namazın bir kısmı, namazların kılınması yasaklı/haram olan vakitte kılınmıştır. Yani namazlar güneşin doğuşu ve batışı sırasında sabah ve ikinci vaktinden sonra kılınmıştır. Bu da namaz kılmanın yasaklandığı dört vakittir. Ne zaman ki Resulullah (s.a.s) bu vakitlerde namaz kılanları sabah ve ikinci namazının vaktine yetişmiş kabul etti/saydı, biz de buna dayanarak bu vakitlerdeki namaz yasağının zorunlu olmayan nafîle namazlarıyla ilgili olduğu sonucuna vardık. Çünkü kişinin, nafîlenin bir kısmını kılmasıyla, namazın yasaklandığı vakitteki namaza yetişmiş olması söz konusu olamaz.”³⁶

Bu açıklamalarıyla İmam Şâfiî, konuyu geniş bir çerçevede, birçok delille/argümanla değerlendirmeye çalışmakta, konuya sadece tek bir yönden yaklaşmamakta bu da bu meselede ona daha bütüncül bir yaklaşım imkânı sunmaktadır. Bunun neticesinde yasağın sadece nafîlelerle ilgili olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

İmam Şâfiî, kerâhet vaktinde kılınması yasaklanan namazın türünün tespiti için ayrıca Saîd b. Müseyyeb’in (ö. 94/713) naklettiği bir hadisi de aktarıyor: Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: “Kim vaktinde namaz kılmayı unutursa hatırladığında onu kılsın. Çünkü Allah (cc) şöyle buyuruyor: ‘Beni hatırında tutmak/beni anmak için namaz kıl.’ (Tâhâ, 20/14)”³⁷ Resulullah (s.a.s) “hatırladığında namazı kılsın” diyerek bu hatırlanan zamanı, unutulup da kılınmayan namazın vakti saymıştır. Hatırladığında namazın kılınması hususunu “Beni anmak için namaz kıl.” ayetini zikrederek Allah’tan aktarmış ve kılınacak vakit hususunda hiçbir vakti istisna etmemiştir.³⁸

İmam Şâfiî’ye göre Hz. Peygamber Mekke’yi kerâhet vakitleri hususunda istisna etmiştir. İmam Şâfiî delil olarak da konuyla ilgili sahîh olarak rivayet edilen şu hadisi nakletmektedir: “Ey Abdumenâf oğulları

³⁵ Muvatta, “Vükûtu’s-sala”, 5; Şâfiî, Ümm, I: 147; Buharî, “Mevâkîtu’s-sala”, 17, 28; Müslim, “Mesâcid ve mevâdi’s-sala”, 163.

³⁶ Şâfiî, Ümm, 1: 147

³⁷ Muvatta, “Vükûtu’s-sala”, 25; Şâfiî, Ümm, 1, 147; Müslim, “Mesâcid ve mevâdi’s-sala”, 309.

³⁸ Şâfiî, Ümm, 1: 148.

sizden kim insanları yönetecek konuma gelirse, gece veya gündüz dilediği vakit Kâbe'yi tavaf edip namaz kılmak isteyen kişiyi namaz kılmaktan alıkoymasın!"³⁹ Ayrıca birçok sahabînin uygulamasını da örnek göstererek Mekke'nin yasak kapsamında olmadığını ispatlama yoluna gitmektedir.⁴⁰

İmam Şâfiî, Cuma günü zevâl vaktinin kerâhet kapsamında bulunmadığını ifade ederken de kendisinin rivayet ettiği şu hadisi aktarmaktadır. Ebû Hureyre'den (r.a) rivayetle "Hz. Peygamber, Cuma günü hariç zevâl vaktinde/gün ortasında güneş batıya meyledinceye kadar namaz kılmaktan nehyetti."⁴¹ İmam Şâfiî, ayrıca konuyla ilgili görüşünü desteklemek amacıyla Hz. Ömer döneminde Cuma günü istivâ/zevâl vaktinde uygulanan ve Medine ehlinin ameli olarak da nakledilen haberi aktarmaktadır.⁴² Mâlik, İbn Şihâb'dan o Sa'leb b. Ebî Mâlik el-Kurzî'den şunları nakletmektedir: "Hz. Ömer zamanında insanlar Cuma günleri, Ömer (r.a) evden çıkıp mescide gelinceye kadar namaz kılarlardı. Bilinen odur ki Ömer (r.a) zevâlden sonra evden çıkardı. Zira caminin batı duvarı dibine bir kilim serilirdi. Duvarın gölgesi kilimin tamamını kaplayınca Ömer (r.a) çıkagelirdi." İbn Abdilber (ö. 463/1071) bu rivayeti değerlendirirken bu konuda nakledilen haberlerin en sağlamı olduğunu söylemekte ve İmam Mâlik'in bu haberi Sunabihî'nin rivayetine tercih ettiğini aktarmaktadır.⁴³

2. 4. Hanbelîlerin Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Deliller

Hanbelîlere göre de kerâhet vakitleri beştir. Bunlar daha önce ifade ettiğimiz gibi sabah namazının farzının edasından sonra güneş doğuncaya kadarki vakit, güneş doğduktan bir mızrak yükselinceye kadarki vakit, istiva vakti, ikinci namazının farzı kılındıktan sonra güneş batıncaya kadarki vakitle güneş batmaya yüz tuttuğu vakitlerdir. Onlara göre bu vakitlerde nafil ve bazı sünnet namazları kılınmaz. Ancak kaza namazı, cenaze namazı, Kâbe'yi tavaf ettikten sonraki tavaf namazı, vakitlerinde mescitte iade edilen sabah ve ikinci namazları için kerâhet söz konusu değildir.⁴⁴

³⁹ Şâfiî, *Ümm*, 1: 148; Ebû Dâvud, "Menâsik", 53; Tirmizî, "Hac", 42; Nesâî, "Menâsik", 138; İbn Mace, "İkâme", 149.

⁴⁰ Şâfiî, *Ümm*, 1: 150.

⁴¹ Şâfiî, *Müsnedü's-Şâfiî*, (Beyrut: Dâru kütûbi'l-ilmîyye), 63, 269; Ayrıca bu hadisin mürsel bir şekilde rivayeti için bk. Ebû Davud, "Salat", 215-216; İbn Abdilber, *İstizkâr*, 1: 97.

⁴² İbn Abdilber, *İstizkâr*, 1: 97.

⁴³ İbn Abdilber, *Temhîd*, 4:26; *İstizkâr*, 1:97.

⁴⁴ Muvaffikuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudame el-Makdisî, *Umdetu'l-fikh fi mezhebi'l-Hanbelî*, thk. Ahmed Muhammed Azûz, (Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 2003-1423), 28; Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî*

Bu vakitlerdeki namaz yasağı ile ilgili dayandıkları deliller diğer mezhep âlimlerinin de delil olarak getirdikleri, Ömer b. Hattab, Ebû Hüreyre, Ebû Said el-Hudrî, Amr b. Anbese ve Ukbe b. Amr'ın konuyla ilgili rivayet ettikleri hadislerdir.⁴⁵

Hanbelîlere göre her ne kadar konuyla ilgili nakledilen bazı hadisler genel bir ifadeyle bu vakitlerde mutlak olarak namaz kılma yasağını ifade ediyorsa da konuyla ilgili aktarılan ayet ve başkaca hadisler onları tahsis ederek anlamlarını daraltmıştır.

3. Değerlendirme

Konuyla ilgili fakihlerin ileri sürdükleri görüşler incelendiğinde, bunları iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Konuyla ilgili görüşlerinin benzerlikleri sebebiyle Cumhur diyebileceğimiz Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakihler arasında her ne kadar az da olsa görüş farklılıkları bulunsa da Hanefilerle onlar arasındaki görüş farklılığı daha belirgin ve fazladır. Bu nedenle değerlendirme “Hanefilerin Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Delillerinin Değerlendirmesi” ve “Cumhur’un Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Delillerinin Değerlendirmesi” şeklinde iki ayrı başlık altında ele alınacaktır.

3. 1. Hanefilerin Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Delillerin Değerlendirilmesi

Yapılan araştırma sonucunda Hanefilerin delil olarak getirdikleri Ukbe b. Amr ve Sunabihî'nin rivayet ettikleri hadislerin sahih oldukları ve bunları nesheden herhangi bir nassın bulunmadığı görülmektedir. Muhaddisler bu hadisleri birçok tarikten rivayet etmektedirler. Ayrıca yapılan araştırmada konuyla ilgili dayandıkları hadisleri destekleyen ve aynı manaya gelen başka rivayetler de bulunmaktadır.⁴⁶ Fakat Sunabihî, tâbîinden olup Hz. Peygamber'i görmediğinden rivayet ettiği hadis mürseldir. Hanefiler, konuyla ilgili kendilerinin dayanak kabul ettiği meşhur olan rivayetleri makbul/kabul edip diğer rivayetleri kendilerince şâz addetmektedirler. Nitekim Serahsî, Cuma günü zevâl vaktinin kerâhet içermediği yönündeki Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî'nin dayandığı hadisi bu minvalde değerlendirmektedir.⁴⁷

alâ metni'l-Hırakî, 3. Baskı, (Mekke: Mektebetü'l-esedî, 2009-1430), 1: 380-383; Şerefüddin Musa b. Ahmed b. Musa b. Sâlim Ebu'n-Necâ'l-Heccavî el-Makdisî, *el-İknâ' litâlibi'l-intifâ*, 3. Baskı, (Riyad: Dâretü'l-melik Abdulaziz, 2002-1423), 1: 242.

⁴⁵ Zerkeşî, *Şerh*, 1: 382.

⁴⁶ İbn Abdilber, *İstizkâr*, 1: 94.

⁴⁷ Serahsî, *Mebûât*, 1: 151.

Hanefîlere göre kerâhetle ilgili rivayetlerde belirtilen yasak; farz, sünnet ve nafilâ bütün namazları kapsamaktadır. Onlara göre rivayette geçen yasak ifadesi genel bir anlam ifade etmekte ve belirli bir namaz çeşidiyle sınırlı olmamaktadır. Dolayısıyla farz olsun veya nafilâ olsun hiçbir namaz yasaklanan vakitlerde kılınmaz. Sadece güneşin batışına doğru o günün henüz kılınmamış ikinci vaktinin farzı kılınabilir.⁴⁸

Hanefî fakihler konuyla ilgili gelen haberleri değerlendirirken kendi usullerine göre hareket etmekte ve görüşlerine uygun olmayan rivayetleri şâz kabul etmektedirler. Bunu yaparken de bazen çelişkiye düşmektedirler. Nitekim bu durum Hanefîlerin, rivayetlerde kerâhet vakti olarak belirtilen güneşin batışını, istisna gören/tutan görüşleriyle, rivayetleri değerlendirme kıstaslarında/biçiminde görülmektedir. Hanefî fakihlerin yasakla ilgili aktardıkları hadis, sabah ve ikinci namazlarının her ikisinin de bu vakitlerde kılınmasını yasakladığı halde onlar ikinci namazını tahsis eden rivayeti dikkate alarak sabah namazının tahsisıyla ilgili gelen rivayetleri bunun dışında tutmaktadırlar. Onlara göre bunun nedeni güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına yetişen kişi ikinci rekâtı yasak vakitte kılmakta, bu da namazın bâtil olmasına yol açmaktadır. İkinci namazında ise bu durum söz konusu olmadığı için güneş batmadan önce o günün farz olan ikinci namazının bir rekâtını güneş batmadan kılıp, kalan rekâtları akşam namazı vaktinde kılan kişinin namazı geçerli olur. Nedeni ise ikinci vaktinin çıkmasıyla girilen akşam vaktinde kılınan diğer rekâtlar namaz kılmanın mekruh/yasaklı olmadığı bir vakitte kılınmış olmasıdır. Bu yoruma şöyle bir soruyla itiraz etmek mümkündür: Sabah namazında, meşrû' bir vakitte kılınıp yasaklı bir vakitte namaza devam ediliyorsa ikinci vaktinde de yasaklı vakitte başlanmakta ve yasaksız vakitte devam edilmektedir. Dolayısıyla bu her iki durumda da namazların bir kısmı yasaklı vakitlerde kılınmaktadır. Bu nedenle kerâhet vakitlerindeki yasak hükmü farz namazlarıyla ilgili olmayıp farz dışındaki mutlak nafilâlarla alakalı olduğu söylenebilir.

Hanefîlerin dayandıkları rivayetlerin sahih olduklarını ve neshin de söz konusu olmadığını yukarıda ifade etmiştik. Fakat bu rivayetleri tahsis eden hadislerin varlığından da söz etmiştik. Ayrıca bu rivayetlerle birlikte bu rivayetleri tahsis eden hadis malzemelerinin, dinin genel ilke ve prensiplerinin yanı sıra Medine ehlinin uygulamalarıyla daha genel/bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde daha uygun sonuçlara ulaşılacağı/varılacağı umulur. Nitekim konuyla ilgili gelen hadisler sahih oldukları vakit mensuh

⁴⁸ Burhânuddîn Ebû Hasan Ali b. Ebî Bekir el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, (Pakistan Karatşi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmi'l-İslamiyye, 1417), 1: 266-268.

olduklarına ve daha sahih delillerle çelişir duruma düşmedikleri sürece bütün rivayetleri delil olarak kullanmanın daha tutarlı bir yöntem olacağı söylenebilir.

Genel ifadeli rivayetleri tahsis eden hadislerden biri İmam Mâlik'in iki tarikle aktardığı hadistir. Bunlardan birini Zeyd b. Eslem'den o da Ata b. Yesar'dan o da Ebû Hureyre'den diğerini de Büsr b. Said'ten o da Arec'ten o da Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bu rivayette Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: "Kim güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtını kılsa o sabah namazını eda etmiştir/namaza yetişmiştir. Ve kim de güneş batmadan önce ikindi namazının bir rekâtına yetişirse/kılsa o ikindi namazını eda etmiştir/namaza yetişmiştir."⁴⁹ Hanefî fakihlerden Tahavî (ö. 321/933) kendi mezhebinin görüşünü savunmak adına, bu ve bu manaya gelen hadislerin Ukbe b. Amr ve Sunabihî'nin rivayetleriyle neshedilme ihtimalinin bulunduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰ Tahavî'nin sözlerinden anlaşıldığı kadar kesin olarak nesihten değil de nesihten bahsedilmektedir. Bu hadisi ve râvilerini değerlendiren İbn Abdilber ise her iki tarikin râvilerinin de sika/güvenilir ve emin olduklarını aktarmaktadır. Ayrıca hadisin başka varyantında "yetişmiştir" ifadesi yerine "kaçırmamıştır" ibaresinin geçtiğini söylemektedir. Bu rivayetin ve benzerlerinin sahih hadis kitaplarında rivayet edilmesi ve sıhhatlerine vurgu yapılması ve İbn Abdilber'in yaptığı bu değerlendirmeler, bu hadisin birçok yoldan birbirine yakın ifadelerle sahih bir şekilde rivayet edildiğini göstermektedir. Ayrıca neshedildiğine dair bir delilde mevcut değildir. Serahsî'nin de ifade ettiği gibi ihtimale binaen nesihten bahsedilemez.⁵¹

Bu ve "Kim uyuya kalıp ya da unutup da kılamadığı namazları hatırladığında kılın!"⁵² hadislerinin ki bu hadislerin ifadeleri de geneldir ve hiçbir şekilde de kayıtlanmamışlardır. Bu delilleri birlikte

⁴⁹ Muvatta, "Vükûtu's-sala", 5; İbn Abdilber, *Temhid*,3: 273-276, Ayrıca bu hadisin yorumunda İmam Malik güneşin doğuşu ve batışına yakın namaza yetişenlerden kastın özür sahibi olduklarını söylemektedir. Özür sahibi kimseler de hayızdan ve nifastan çıkan veya daha namaz kılmadan hayız ve nifasa giren bayanlarla, yolculuğa çıkıp da namaz kılmadığını hatırlayan yolcu, yeni Müslüman olmuş kişi, ergenlik çağına ulaşan kişi, bayılıp da o vakitte kendine gelebilenlerdir. Zira bu vakitte temizlenen bayan, yeni iman etmiş kişi, yeni ergen olmuş kimse ve ayılan kişinin o vaktin namazını kılmaları gerekir.

⁵⁰ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî, *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulemâ* (İhtisar eden Ebû Bekir Ahmet Ali el-Cessas er-Razî), thk. Abdullah Nezir Ahmed, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru beşairi'l-İslam, Beyrut 1995-1416), 1: 264.

⁵¹ Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, Thk. Ebu'l-vefâ el-Afgânî, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-kütubi'l-İlmiyye, 1993-1414.), 2;21.

⁵² Muvatta', "Vukûtu's-sala", 26.

değerlendirdiğimizde yasak ifade eden hadislerin ifadelerinin/manalarının mutlak olmayıp farz ve farz mesabesinde olan kaza namazlarını kapsamadığı, nafil türünden kişinin yerine getirmede sorumlu duruma düşmeyeceği tatarvü' türünden namazlar olduğu görülebilir/anlaşılabilir.⁵³ İbn Abdilber, bu hadisi ve râvilerini değerlendirirken İmam Mâlik'in rivayetinin mürsel olduğunu söylemekte ve hadisin başka râviler vasıtasıyla muttasıl olarak rivayet edildiğini bildirmektedir. Ayrıca bu hadisin birçok sahabeden birkaç tarikle/yolla rivayet edilmesi, sahih olduğuna delalet etmektedir.⁵⁴

Bu değerlendirmelere göre "Kim güneş doğmadan sabah namazının bir rekâtına yetişirse sabah namazına yetişmiştir." ve "Kim güneş batmadan ikinci namazının bir rekâtına yetişirse ikinci vaktine yetişmiştir." hadislerinde belirtildiği gibi bu vakitlerde kılınan farz ve kaza namazları sahihtir.

Tahsisi ifade eden hadisler ve bu vakitlerde namaz kılınmasını yasaklayan rivayetler birlikte değerlendirildiğinde aralarını şöyle uzlaştırmak mümkündür. Kişinin durumu müsait olduğu ve meşru bir özü bulunmadığı durumlarda namazını bu vakitlere sarkıtmamalı, mümkün olduğu kadar ilk saatlerde kılmalıdır. Yani yasakla ilgili bazı rivayetler, gevşeklik gösterilip namazın vaktin sonuna doğru erteleme ihtimalinin bu konuda gevşekliğe yol açabileceği endişesiyle ihtiyatlı olmayı hatırlatmakta ayrıca namaz vakitlerine riayet edilmesini tembihlemektedir. Nitekim Enes (r.a) konuyla ilgili naklettiği bir hadiste şunları söylüyor: "Bu vakitlerde namaz kılmanın münafıkların namazı olduğunu Resulullah'dan (s.a.s) öğrendim/dinledim. Şöyle ki vakit genişken namaz kılmaz oturup güneşi gözetir, güneş şeytanın boynuzları arasındayken (batmak üzereyken) kalkıp yeri dört kez gagalar ve Allah'ı da çok az anar."⁵⁵ Bu ifadelerle göre namazların geciktirilmemesi ve zamanında kılınması tavsiye edilmektedir. Bunların yanı sıra yasakla ilgili bazı rivayetler diğer milletlere benzemekten uzak durma hususunda hassasiyet gösterilmesini tavsiye eden sedd-i zeraî türünden uyarılardır.

Ayrıca bir sefer dönüşü Hz. Peygamber'in ve sahabîlerin uyuya kalıp sabah namazını kaçırdıkları olayla ilgili konakladıkları yerden çıkıp biraz ötede tekrardan konaklamalarıyla ilgili Serahsî'nin yapmış olduğu yorum kesin bir delile dayanmadığından tahmin ifade etmektedir. Nitekim fiili

⁵³ Bu konuda Şâfiîler nafil namazların kazalarının da bu vakitlerde kılınmasının bir sakıncasının bulunmadığını belirtmektedirler. Bk. Şirbîni, *Muğniu'l-muhtaç*: 1: 200.

⁵⁴ İbn Abdilber, *Temhîd*, 6: 386.

⁵⁵ Müslim, "Mesâcid", 622.

sünnetlerle kavli sünnetlerin delâletlerinin/ifadelerinin aynı olmadığı bilinen bir husustur. Bu hadiste Hz. Peygamber'in konakladıkları yerde namazlarını kaza etmemesini güneşin bir miktar yükselip kerâhet vaktinin geçmesini beklemekle alakalı olduğunu söyleyen Searahsî'nin isabet etme olasılığı bulunmakla birlikte hadisin rivayet edildiği tariklerden birini aktaran ve rivayetin sahih olduğunu vurgulayan Ebû Dâvud, Hz. Peygamber'in konak yerini değiştirmesi sebebinin açıklanan şu sözlerini aktarmaktadır. "Gaflete düştüğünüz yeri değiştirin/yani buradan çıkın!"⁵⁶ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in namazı geciktirmesinin sebebi kerâhet vaktinin çıkışını beklemek olmadığı, namazı kaçırdıkları mekânda namaz kılmaktan hoşlanmadığı hususu olduğu anlaşılmaktadır.

Zevâl/istivâ vaktinin yasaklığıyla ilgili genel ifadeleri tahsis eden İmam Şâfiî'nin naklettiği hadis, Ebû Davud'un mürsel olarak aktardığı rivayet, Medine ehlinin uygulamaları ve Cuma gününün ibadet günü olduğu hususiyeti birlikte değerlendirildiğinde tahsis delillerinin daha isabetli olduğu söylenebilir. Nitekim Mâlikîler mutlak olarak, Şâfiîler ve Ebû Yusuf Cuma gününe has olarak istivâ/zevâl vaktinde namaz kılınabileceğini söylemişlerdir.

Cenaze namazının mekruh vakitlerde kılınmasının yasaklığıyla ilgili hadisler de genel ifadelidirler. Bu hadislerde geçen lafızları tahsis eden rivayetler, cenazenin hazır olması durumunda defnin geciktirilmemesi yönündeki rivayet⁵⁷, hava sıcaklığının yüksek olduğu beldelerdeki hava durumunun cenazeye olumsuz etkisi ve İslam beldelerinde uygulama olarak bu vakitlerde cenaze namazlarının aksatılmadığının nakli, ihtiyaç olması halinde bu vakitlerde cenaze namazının kılınabileceğini göstermektedir.⁵⁸

3. 2. Cumhur'un Kerâhet Vakitleriyle İlgili Görüşleri ve Dayandıkları Delillerin Değerlendirilmesi

Cumhur'un görüş ve dayandıkları deliller, meseleyle ilgili takip ettikleri yöntemin; gelen bütün rivayetleri/delilleri mümkün olduğu kadarıyla muattal bırakmayıp değerlendirmeye çalışmak, nesihle ilgili kesin delil bulunmayan delilleri umum husus açısından değerlendirerek genel anlamlı delilleri tahsis yoluna gitmek olmuştur. Bunu yaparken de bazen konuyla ilgili daha genel kaideleri içeren/ifade eden nasslara başvurmakta ve bazen de zayıf kabul edilen rivayetleri Medine ameliyle destekleyerek bir çözüm yoluna gitmektedirler. Nitekim sabah namazının kazaya kaldığı

⁵⁶ Ebû Dâvud, "Sala", 11.

⁵⁷ Tirmizî, "Sala", 13: İbn Mâce, "İkâmeti's-salavât ve ve's-sünnetu fihâ", 18.

⁵⁸ Şâfiî, *Ümm*, 1: 149; Zerkeşî, *Şerh*, 1: 383.

rivayette/hadiste Hz. Peygamber'in ifade ettiği gibi namazın geciktirilmeyip uyandıktan hemen sonra kaza edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber "Beni hatırında tutmak/beni anmak için namaz kıl!" (Tâhâ, 20/14) ayetini okumuş ve "Kim kılmadığı namazı hatırlarsa hemen kılsın." diyerek de Allah'ı anma olan namazın hatırlandığı vakitte kılınmasını istemiş ve vakit hususunda da herhangi bir kısıtlama da getirmemiştir. Ayrıca cumhurun genel ilke olarak dayandıkları bir başka ayette Allah şöyle buyurmaktadır: "Hayır işleyin/hayırdan bulunun!" (el-Hac, 22/77) Namaz da hayır işi olduğu için teâruz eden daha güçlü bir delil olmadıkça kişi hiçbir vakit namaz kılmaktan menedilemez.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakihler belirli vakitlerde namaz kılmayı yasaklayan rivayetleri, nafil namazlara yönelik olarak değerlendirdikleri, farz ve kaza namazları bu yasağın dışında tuttukları daha önce ifade edilmişti. Bunu yaparken de genel ifadeli yasak bildiren/getiren rivayetleri tahsis eden hadislerle, Medine ehlinin uygulamaları ve daha genel anlam ifade eden ve genel kural olarak görülen naslara/ayetlere dayandıkları da söylenmişti.

İstivâ vaktinde namaz kılmakla ilgili Hanefilerin çoğunluğu kendi genel kaidelerine bağlı kalarak bu vakitte herhangi bir namaz kılmanın doğru olmayacağını söylemektedirler.⁵⁹ Hanbelîler de nafil namazları hususunda ister Cuma günü ister haftanın başka günleri olsun istivâ/zevâl vaktinde nafil namazının kılınmayacağını söylerler.⁶⁰ İmam Mâlik, Şâfiî ve Hanefîlerden Ebû Yusuf ise bu hususta farklı bir tutum sergilemektedirler. Mâlikîlere göre ister Cuma günü ister Cuma dışında başka bir gün olsun istiva vaktinde namaz kılmakta bir beis yoktur.⁶¹ Bunu da daha önce aktarmış olduğumuz/bulduğumuz Medine ehlinin uygulamalarına dayanarak söylemektedirler.

Ebû Yusuf ve Şâfiî de Cuma günü istivâ vaktinde namaz kılmakta bir sakınca görmemektedirler. Şâfiîler bu konuda zayıf bir hadisle bu hadisi destekleyen sahabe uygulamalarına dayanmaktadır. Şâfiîlerin dayandığı hadis ise Ebû Hureyre'nin (r.a) şu rivayetidir. "Hz. Peygamber Cuma günü hariç, gün ortasında (zevâlde) güneş meyledinceye kadar namaz kılmaktan nehyetti." İmam Şâfiî'ye göre bu hadis her ne kadar zayıf olsa da manası sahabe uygulamalarıyla desteklendiğinden amel edilebilecek bir seviyeye çıkmaktadır.⁶²

⁵⁹ Serahsî, *Mebûât*, 1: 151

⁶⁰ Zerkeşî, *Şerh*, 1: 380-383.

⁶¹ İbn Abdilber, *İstizkâr*, 1: 44,81

⁶² Şâfiî, *Müsned*, 63, 269; İbn Abdilber, *İstizkâr*, 1: 97.

İmam Mâlik'in 'Gerek Cuma'nın gerekse diğer günlerin istivâ vaktinde herhangi bir namaz kılmakta sakınca bulunmamaktadır' görüşünün dayanak açısından zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Mâlikîler bu konuyla ilgili görüşlerinde yalnız kalmakta diğer mezhep fakihleri istivâ/zevâl vaktinde namaz kılmanın doğru olmadığını söylemektedirler. Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî sadece Cuma günü zevâl/istivâ vaktinde herhangi bir namaz kılma hususunda bir sakınca görmediklerini söylemişlerdir. Bu görüşlerini ifade ederken de yukarıda aktardığımız hadisle konuyla ilgili Medine ehlinin amelinin dayandığı Hz. Ömer'in Cuma günü namaza çıkıncaya kadar cemaatin namaz kılmaya devam ettiğiyle ilgili rivayettir. Bu rivayette bahsi geçen namaz kılma olayının Cuma günü gerçekleştiği görülmekte dolayısıyla bu hususu Cuma gününün dışındaki istivâ/zevâl vakitleriyle ilişkilendirmenin isabetli olmayacağını göstermektedir. Dolayısıyla Mâlikîlerin zevâl/istivâ vaktiyle ilgili görüşlerinin karşısında yer alan fakihlerin görüşünün dayanağı olan delil daha güçlü gibi durmaktadır. Çünkü yasakla ilgi gelen hadislerle birlikte sadece Cuma gününün bu yasağın dışında olduğunu ifade eden rivayet ve Hz. Ömer dönemindeki Medine halkının uygulaması da buna delâlet etmektedir.

Ayrıca Şâfiîlere göre Harem bölgesi de namaz yasağı kapsamı dışında bulunmaktadır. Yani konuyla ilgili rivayet dolayısıyla kerâhet vakti bu bölgede söz konusu olmadığından harem bölgesinde her vakit namaz kılınabilir. Konuyla ilgili rivayet edilen hadislerin sahih olması ve birkaç tarikten/yoldan rivayet edilmeleri⁶³ hasebiyle bir de Harem bölgesinin ibadet yönünden ayrıcalığı düşünüldüğünde bu görüşünde isabetli olduğu söylenebilir.⁶⁴

Cenaze namazının kerâhet vaktinde kılınması meselesinde de diğer namazlarda takip edilen/gösterilen tutum fakihlerce devam ettirilmektedir. Yani Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakihlere göre, cenaze namazı gerektiğinde her vakit kılınabilir. Hanefilere göre ise cenaze namazı da belirtilen yasaklı vakitte kılınmaz. Cenazenin defninde acele edilmesi yönünde rivayet edilen hadisleri de dikkate aldığımızda kifaî farz olan cenaze namazı için herhangi bir vakit kısıtlamasının olmamasını anlaşılabilir bir görüş olduğu söylenebilir. Ayrıca bazı sıcak bölgelerde cenazenin defninin geciktirilmesinin yol açacağı

⁶³ İbn Abdilber, *Temhîd*, 13: 45; *İsrizkâr*, 1: 105.

⁶⁴ Şah Velîyullah b. Abdurrahim ed-Dehlevî, *Hüccetü'llahi'l-bâliğa*, thk. es-Seyyid Sabık, 1. Baskı (Beyrut: Dâru'l-cil, 1426/2005), 2; 33; ed. Sezai Engin, "Hikmet Boyutu Açısından Hadislerdeki Nehiyelerin Değeri Kerahet Vakitleri Örneği", *Yakın Doğu Üniversitesi İ. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu Bildirileri*, Yusuf Suiçmez, (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014), 378.

cenazenin bozulması/kokması gibi sıkıntıların da göz önünde bulundurulması konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Çoğu fakihlere göre sabah ve ikindi namazının farzlarından sonraki yasağın vakitle ilgilisi olmadığı söylenmektedir. Bu vakitlerin farzları kılınmadan önce bu vakitlerde sünnet ve nafîle namazları kılınabilir. Bu âlimlere göre yasaklı vakitler güneşin doğuşu, batışı ile zevâl vaktidir. Yani sabah ve ikindinin farzından sonra namaz yasağı vakit sebebiyle değil bu namazların kılınmasıyla.⁶⁵

İmam Şâfiî'ye göre rivayetlerde geçen kerâhet vakitlerindeki, sabah ve ikindi vaktinin farz namazlarından sonraki yasaklar, nafîle ve tatavvu' namazlarla ilgilidir. Bu yasaklar farz, sünnet ve Hz. Peygamber'in kılmayı alışkanlık haline getirdiği namazları kapsamamaktadır. Dolayısıyla bu vakitlerde bahsi geçen namazları kılmakta bir sorun bulunmamaktadır. İmam Şâfiî bu görüşünü de sebepli namazların kılınmasına izin veren hadislerle tahiyetü'l-mescid namazıyla ilgili rivayetlere dayandırmaktadır. Bu rivayetlerden biri Kays (ra) ve Hişam b. Sa'd'tan (ra) gelen haberdir/hadistir. Kays (ra) şöyle rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber, onu sabah namazının selamından sonra sabah namazının iki rekât sünnetini kıldığını görür. Hz. Peygamber kıldığı namazın hangi namaz/ne namaz olduğunu kendisine sorduğunda Kays (r.a) sabah namazının sünneti olduğunu bildirir. Kays (r.a) bunun üzerine Resulullah (s.a.s) bu konuda ona bir şey söylemeyip sustuğunu söylemektedir." Konuyla ilgili dayandığı/ileri sürdüğü bir diğer delil ise Ümmü Seleme ve Hz. Aişe'den (r.a) rivayet edilen hadislerdir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Ey Abdumenafoğulları bu evi tavaf eden hiç kimseyi günün ve gecenin hangi vakti olursa olsun namaz kılmaktan alıkoymayın!" Bu delillerin yanı sıra bu yasaklı vakitlerde kılınabilecek sebepli sünnetlerle ilgili Ebû Katâde'den (r.a) gelen rivayet de delil olarak gösterilebilir. İmam Mâlik tarafından iki farklı tarikle aktarılan hadiste Ebû Katâde (r.a) şunları söylüyor: Hz. Peygamber "Sizden biri mescide girdiğinde oturmadan önce iki rekât namaz kılın!"⁶⁶ diye buyurmaktadır. Bu hadisin daha detaylı bir şekilde rivayetinde Ebû Katâde (r.a) şunları aktarıyor: "Hz. Peygamber insanların arasında oturmuş bir vaziyetteyken mescide girdim ve oturdum. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana 'Oturmadan önce seni iki rekât namaz kılmaktan men eden nedir? diye sordu?' Ben de 'Siz ve cemaat oturuyordunuz o nedenle kılmadım' dedim.' Bunun üzerine 'Sizden biri mescide girdiğinde iki rekât

⁶⁵ Nevevî, *Mecmû*, 4: 76.

⁶⁶ Muvatta', "Sala", 57; Buhârî, "Sala", 60; Müslim, "Sala", 714-69.

namaz kılmadan oturmasın!’ buyurdu.”⁶⁷ Bu hadislerle ilgili yapılan incelemede birçok farklı tarikten/yoldan aynı manaya gelen birden fazla rivayete rastlandı. Dolayısıyla bu hadislerin sıhhati konusunda bir tereddüdün olmadığı görüldü. Yani bu hadislerin sıhhat sorunu bulunmamaktadır. Sahih olarak rivayet edilen bu hadislerde tavsiye ifadesi de genel bir mana taşıdığından/kayıtlanmadığından her ne vakit mescide girilirse girilsin bu namazın kılınabileceğini göstermektedir. Çünkü bu tavsiyede bir kayıt ve kısıtlama bulunmamaktadır. Hatta bu rivayete dayanarak bazı Zahirîler tahiyetü'l-mescid namazının farz olduğunu söylemişlerdir.⁶⁸ Diğer fakihlerse farz namazların, beş vaktin namazı olduğunda icmâ bulunması sebebiyle hadiste geçen emrin nedb ifade ettiğini ve bu namazın sünnet/mendûb bir namaz olduğunu söylemektedirler.

İmam Mâlik'e göre Kâbe'yi tavaf etmek isteyen kişi şayet tavafı, sabah namazından sonra yapacaksa sünnet olan tavaf namazını güneşin doğuşundan sonraya erteleyip kılması daha doğru bir tutum olacaktır. Aynı şekilde tavafı ikindi namazından sonra yapacaksa namazı güneşin batımından sonraya ertelemesi gerekmektedir. İmam Mâlik, bu görüşünü yasakla ilgili hadislerin genel ifadesine dayandırmaktadır. Fakat yapılan araştırmada sahabenin tavaftan sonra, tavaf namazını yasaklı vakitlerde kıldıklarına dair birçok rivayet tespit edildi.⁶⁹ Tavaf namazının sebepli bir namaz olması ve harem bölgesinde ifası nedeniyle yasak kapsamında olmayabileceğinin daha isabetli olacağı söylenebilir.

Sonuç

Fakihler sebepsiz olan yani mutlak nafilelerin belirtilen beş kerâhet vaktinde kılınmasının mekruh olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Hanefî fakihlere göre güneşin doğuşu, batışı ve istiva vaktinde o günün ikindi vaktinin namazı hariç hiçbir namaz kılınamaz, kılinsa da batıl olur. Cumhur'a göre ise bu vakitlerde sadece nafile namazları kılınamaz. Bu namazların dışındaki farz, kaza veyahut nezredilmiş namazlar kılınabilir. Şâfiîlere göre ise yasak, sebepli namazları kapsamadığından bu vakitlerde sadece mutlak nafileler kılınamaz.

Fakihlerin konuyla ilgili gelen nasları değerlendirirken de şöyle bir usûl takip ettikleri görülmektedir. Hanefiler kerâhet vakitleriyle ilgili görüşlerini ifade ederken nasların genel ifadelerini temel/baz almakta,

⁶⁷ Müslim, “Sala”, 714-70.

⁶⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetül-müctehid*, 1: 208-209.

⁶⁹ İbn Abdilber, *Temhîd*, 13: 45; *İstizkâr*, 1: 105.

tahsisle ilgili nakilleri ya şaz olarak değerlendirmekte ya da kendi usûlî anlayışlarına uygun bir şekilde tevil etmektedirler. Bu konularda kıyasa genelde başvurmadıklarından namaz türlerini de birbirine kıyas etme yoluna gitmemektedirler. Aslında Hanefilerin ibadetlerle ilgili bazı konularda kıyasa başvurmaktan kaçındıkları da bilinen bir husustur. Bu nedenle bu hususu da başka meselelere kıyas etmekten imtina ederek bu konudaki nasları âmm anlamları üzere bırakarak tahsisten kaçınmışlardır.

Bu konuda Cumhur ise kerâhet vakitleriyle ilgili gelen sahih rivayetlerin âmm ifadelerini dinin genel kaide ve ilkelerine göre yorumladıkları gibi âmm gelen ifadeleri tahsis eden rivayetlere dayanarak/başvurarak kendi görüşlerini oluşturmuşlardır. Ayrıca ibadetler hususunda da kıyas işlemi kullanarak ibadetlerle ilgili âmm ifadeleri tahsis etmişlerdir. Nitekim İmam Şâfiî nafile namazların kılınışıyla farz namazların kılınışlarındaki hususları biri birine kıyas ederek kerâhet vakitlerinin bu iki namaz türü için aynı şekilde söz konusu olamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca Mâlikîler de zevâl vaktiyle ilgili Medine ehlinin amelîne dayanarak görüş belirtmiş ve bu vakitte kerâhetin söz konusu olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Kaynakça

- Abdulaziz el-Buhârî, Alâuddin Abdülaziz b. Ahmed. *Keşfü'l-esrâr an usûliFahri'l-İslam el-Pezdevî*. 1.Baskı. Beyrut: Dâru kütubi'l-ilmîyye, 1997-1418.
- Apaydın, H. Yunus. "Ta'lil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 513-514. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *Sahihu'l-Buhârî*. 2.Baskı. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 2006-1427.
- Cürcanî, eş-Şerif Ali b. Muhammed. *Kitâbu't-tarîfat*. Beyrut: Dâru kütubi'l-ilmîyye, 1995-1416.
- Dehlevî, Şah Veliyullah b. Abdurrahim. *Hüccetüllahi'l-bâliğa*. Thk es-Seyyid Sabık. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-cil, 1426/2005.
- Engin, Sezai. "Hikmet Boyutu Açısından Hadislerdeki Nehiyelerin Değeri Kerahet Vakitleri Örneği". *Yakın Doğu Üniversitesi I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu Bildirileri*. ed. Yusuf Suiçmez, 367-385. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'es es-Sicistânî. *Sünenu Ebî Dâvud*. Riyad: Beytül-efkârî'd-devliyye, ts.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî. *Bahru'l-muhît*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavved, 1. Baskı, Beyrut: Dârukütubi'l-ilmîyye, 1993-1413.
- Ebû Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî. *İrşâdu'l-akl ilâ mezâyâ'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kahire:Dâru'l-mushaf, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Usûli'l-fikh*. b.y.: Dâru'l-fikri'l-Arabî, ts.

- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed Ebû Hamid. *el-Mustasfâ fî ilmi'l-usûl*. Thk. Hamza b. Züheyr Hâfız. Medine: b.y, ts.
- Heccavî, Şerefüddin Musa b. Ahmed b. Musa b. Sâlim Ebu'n-Necâ'l-Heccavî el-Makdisî. *el-İknâ' li tâlibi'l-intifâ*. 3. Baskı. Riyad: Dâretü'l-melik Abdulaziz, 2002-1423.
- İbn Abdilber, Ebû Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî el-Endelüsî, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medineti'l-Mâlikî*, 2. Baskı. Beyrut: Dâru kütubi'l-ilmîyye, 1992-1413.
- İstizkâr. 1. Baskı. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 2012-1433.
- et-Temhîd limâ fi'l-muvatta' mine'l-meâni ve'l-esânid*. Thk. Muhammed el-Fellâh. b.y. :y.y, ts.
- İbn Abidin, Muhammed Emin. *Reddü'l-muhtâr alâ'd-dürü'l-muhtâr şerhi tenviri'l-ebşâr*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavved. Özel Baskı. Riyad: Dârualemi'l-kütub, 2003-1423.
- İbn Kudame, Muvaffikuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *Umdetu'l-fıkh fî mezhebi'l-Hanbelî*. Thk. Ahmed Muhammed Azûz, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 2003-1423.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. b.y. : Dâru ihyâi'l-kütubi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukrim. "krh". *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadr, ts.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Hafîd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-Muktesid*. 6. Baskı. b.y.: Dâru'l-marife, 1982-1402.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki. b.y. : Dâru ihyâi't-türası'l-Arabî, 1985-1406.
- Merğînânî, Burhânuddîn Ebû Hasan Ali b. Ebî Bekir. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*. Pakistan Karatşi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmi'l-İslamiyye, 1417.
- Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccacel-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *Sahihi Müslim*. Riyad: Beytül-Efkâri'd-devliye, 1419-1998.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sünenü'n-Nesâî*. 1. Baskı. Riyad: Mektebetü'l-mearif, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî. *Kitâbu'l-mecmûşerhu'l-mühezzeb*. Thk. Muhammed Necîb el-Mutiî. Cidde: Mektebetü'l-irşâd, ts.
- Özdemir, İbrahim. *Fıkıh Usûlünde Ta'lil Tartışmaları*. İstanbul: Rağbet yayınları, 2016.
- Sahnun b. Saîd et-Tenûh., *Müdevvenetü'l-kübra*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, 1994-1415.
- Serahsî, Şemsuddîn. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-marife, ts.
- Usûlu's-Serahsî*. Thk. Ebu'l-vefâ el-Afğânî, 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, 1993-1414.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, 1. Baskı. el-Mansûra: Dâru'l-vefâ, 2001-1422
- Müsnedü's-Şâfiî*. Beyrut: Dâru kütubi'l-ilmîyye, ts.

- Şeybânî, Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan. *Kitabu'l-asl (el-Mebsût)*. 1. Baskı. Beyrut: Âlemü'l-kütub, 1990-1410.
- Şirâzî, Ebû İshâk. *el-Mühezzeb fî fıkhi İmam el-Şâfiî*, 1. Baskı. Beyrut: ed-Dârü's-Şâmiyye, 1996-1416.
- el-Luma fî usûli'l-fikh*. Thk. Muhyiddin Dîb Mitû ve Yusuf Ali Bidîvî, 5. Baskı. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2011-1432.
- Şirbinî, Şemsuddin Muhammed b. el-Hatîb. *Muğni'u'l-muhtâc ilâ marifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, 1. Baskı. Beyrut: Dârü'l-marife, 1997-1418.
- Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî. *Muhtasaruihtilâfi'l-ulemâ*. (İhtisar eden Ebu Bekir Ahmet Ali el-Cessas er-Razî). Thk. Abdullah Nezir Ahmed, 1. Baskı. Beyrut: Dâru beşairi'l-İslam, 1995-1416.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî. *el-Câmiu'l-kebîr*, 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslamî, 1996.
- Zerkeşî, Şemsuddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah. *Şerhu'z-Zerkeşî alâ metni'l-Hirakî*, 3. Baskı. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2009-1430.